

Lefkoşe Mevlevihânesi'nin planı

Efendi'ye verdi. Ancak melevihâne esasen dervişlerini kaybetmiş ve Kıbrıs Türk toplumu da Türkiye Cumhuriyeti kanunlarını benimsemiş bulunduğundan Kıbrıs'ta Mevlevîlik Selim Dede'nin vefatıyla sona ermiş oldu.

Şehrin eski kesiminde Girne Kapısı'nın iç tarafında yer alan melevihâne bugün, semâhâne ve buna bitişik, kuzey-güney istikametinde ilerleyen birbiri yanında altı kubbe altında yer alan türbe kısmından ibarettir. 1960 öncesi derviş odaları, mutfağı ve misafir odalarının ayakta olduğu, meşrutasının 1970'lere kadar kimsesiz çocuklar yurdu olarak kullanıldığı bilinmektedir. Melevihânenin en eski halini, 1880'li yılların başlarında İngiliz kaptanı Kitchener tarafından çizilen Lefkoşe planından öğrenmek mümkündür. Dergâh, belgelerde müştemilâtı ile birlikte mesire yeri olarak tekkeye vakfedildiği kaydedilen geniş bahçenin kuzey kısmındaki külliye olmalıdır.

1934, 1962, 1967, 2002 yıllarında tamir gören ve günümüzde Lefkoşe Türk Etnografya Müzesi olarak kullanılan melevihâneye Girne caddesine bakan basık kemerli bir taçkapıdan girilmektedir. Süslemesiz kesme taştan iki çerçeve içine alınmış kapının iki yanındaki taşlara birer sütunçe yapacak şekilde profil verilmiştir. Kapının basık kemerinin üst kısmında alçı sıvalı bir çerçeve içerisine celi ta'lik yazı ile "Yâ Hazret-i Mevlânâ" ibaresiyle iki Mevlevî sikkesi nakşedilmiştir. Giriş, yanındaki sivri kemerli bir niş içerisine yerleştirilmiş çeşme ile âdetâ bütünleşmiştir. Çeşmenin ta'lik kitâbesi çok yıpranmış olduğundan ancak bazı kelimeleri okunabilmektedir.

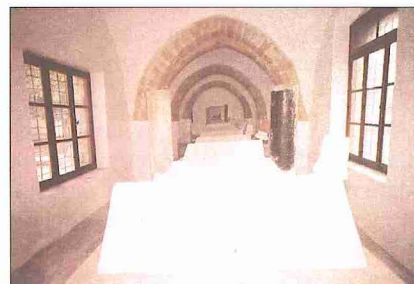
Taçkapıdan, aslı hali daha geniş olması gereken bir alanın "T" şeklinde bir parçası durumunda bulunan avluya girilmektedir. Mevcut bazı kemer kalıntıları yanında daha önce yapılan çeşitli planlarda avlu-

nun güney tarafında gösterilen kemer duvar izleri burasının daha büyük bir külliye olduğunu düşündürmektedir. Avlunun kuzeybatısındaki basık kemerli bir kapıdan dergâhın harimine girilmektedir. Harim muhibban mekânı, semâhâne ve mescid olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Binanın taşıyıcı sistemi bu bölünmeyle uyusmaktadır. İki dikdörtgen pâyeyi bağlayan üç kemer, kuzey-güney istikametinde girişi ve aynı zamanda âyin izleyicilerine ait mekânını semâhâneneden ayırmaktadır.

Pâyeleri dış duvarla bağlayan iki kemer kuzeydeki yükseltilmiş mutrıp mahfililiyle semâhâneyi, aynı istikamette ilerleyen üçüncü kemer ise güneyde yer alan mescidle semâhâneyi ayırmaktadır. Diğer kısımlardan iki basamak daha aşağıda bulunan dairevi semâ meydanının etrafı diz boyu yüksekliğinde ahşap parmaklıkla çevrilidir. Tamamen ahşaptan inşa edilen kuzeydeki mutrıp mahfiline yine dik ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır.

Mescidde basit bir niş teşkil eden mihrabın üzerinde zeytin dalı çelenk motiflerinin oluşturduğu boyalı nakışlar bulunmaktadır. Mescidin kible duvarındaki bir kapıdan Girne caddesi boyunca kuzey-güney istikametinde bir aks üzerinde uzanan türbelere geçilmektedir. Birbirinden geniş kemerle ayrılan altı kubbe ile bir tonozun örttüğü sekiz gözlü hacim doğu ve batıda pencerelerle dışarıya açılmaktadır. Türbe kısmında on altı kabir bulunmaktadır. Melevihâne şeyhlerinden Siyâhî Dede, Ârif Dede, Mustafa Dede, Feyzullah Dede, Mehmed Celâleddin Efendi ve Selim dedelerin dergâha defnedildikleri bilinmektedir. Diğer kabirlerin kimlere ait olduğu tam olarak bilinmemekteyse de kuzeyden itibaren birinci kabrin Selim Dede'ye, ikinci kabrin Arap Ahmed

Lefkoşe Mevlevihânesi'nin türbe kısmı

Paşa'ya, üçüncü kabrin Şeyh Celâleddin Efendi'ye, onuncu kabrin bir şeyhin lalası olduğu bilinen Arap Abdullah Efendi'ye, on altıncı kabrin şeyh hattat Feyzullah Dede'ye ve eşine ait olduğu kabul edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

KKTC Millî Arşivi ve Araştırma Merkezi, *Şer'iyye Mahkeme Sicill*, nr. 1; KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Şer'iyye Mahkeme Sicill*, nr. 2; Ârif Dede, *Kıbrıs Tarihçesi*, TSMK, Yeniler, nr. 2109; A. Papapetro, *Memorandum on the Melevihâne in Cyprus* (Lefkoşe 1932, KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi); Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrısta Türk Eserleri*, Ankara 1964, s. 183; Emel Esin, *Aspects of Turkish Civilization in Cyprus*, Ankara 1965, s. 10-11; a.m.f., *Turkish Art in Cyprus*, Ankara 1969, s. 29; *Turkish Monuments in Cyprus, Department of Antiquities and Museum*, Nicosia 1987, s. 16-17; *Kıbrısta Vakıf Tarihi Eserleri* (haz. Sevinç Andız), Lefkoşe 1990, s. 28-30; Harid Fedai - Mustafa Haşım Altan, *Lefkoşe Melevihânesi* [baskı yeri yok] 1997 (KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları); Fikret Çuhadaroğlu - Filiz Oğuz, "Kıbrıs'ta Türk Eserleri", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 2, Ankara 1975, s. 1-76; Netice Yıldız, "Kıbrıs'ta Osmanlı Kültür Mirasına Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, s. 978-979.

İBRAHİM NUMAN

LEH

Bugünkü Polonya halkının tarihte anıldığı adı (bk. POLONYA).

LEHCE-i OSMÂNÎ

(لهجة عثمانی)

Ahmed Vefik Paşa'nın (ö. 1891)

yazdığı Türkçe'den Türkçe'ye ilk sözlük.

Yoğun bir idarî ve siyasî hayatı olan Ahmed Vefik Paşa, görevinden azledildiği 1873-1876 yılları arasında *Lehce-i Osmânî*'yi hazırlayarak yayımlamış, başvekillikten ayrıldığı 1882'den sonra da eserini geliştirip yeni bir tertiple ikinci basımını gerçekleştirmiştir. *Lehce-i Osmânî*'nin ilk baskısında (I-II, İstanbul 1293, 1293 sayfa) hiçbir ayırım yapmadan Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeleri birlikte ele alan Ahmed Vefik Paşa, ikinci basımın (I-II, İstanbul 1306, 1455 sayfa) ilk cildine Türkçe kelimelerle Türkçeleşmiş kabul ettiği Arapça ve Farsça kelimeleri, ayrıca Batı dillerinden gelip günlük dile yerleşen kelimeleri almış, sadece yazı dilinde kullanılan Arapça ve Farsça kelimelere de II. ciltte yer vermiştir. Osmanlıca'yı Türk dil-

linin umumi kadrosu içinde ele alması ve Türk lehçeleri bahsi de dönemine göre yeni ve ileri bir görüş olarak yalnız ikinci basımın önsözünde bulunmaktadır. Bu önsözde Türk dilinin tarihi ve coğrafi yayılımı içinde bütün lehçelerine göre genel bir tablo çizilmiş, Osmanlı Türkçesi'nin, batıya uzanan Türkmen lehçesinin Anadolu'da oluşturduğu bir şekli olduğu ifade edilmiştir.

Lehce-i Osmânî'nin asıl sözlük bölümünün getirdiği başlıca yenilikler şunlardır: 1. Osmanlı Türkçesi'ndeki sözler mümkün olduğu kadar Doğu Türkçesi'ndeki asılları ve eski şekilleriyle gösterilmiştir. Türemiş şekillerinin yaşamasına karşılık unutulmuş veya kullanılmaz olmuş kök kelimelere götüren, Osmanlı Türkçesi'yle olan ilgiyi veya farkları göstermeye yönelen bu sistem, eseri Doğu Türkçesi'ne açtığı için Thory Jozsef ve Barbier de Meynard gibi Batılı Türkologlar'ca Türkçe'nin mukayeseli incelemesine kaynak bir çalışma olarak gösterilmiştir. Kullandığı kaynakları zikretmeyen Ahmed Vefik Paşa'nın sözlüğü hazırlarken Doğu Türkçesi'yle yazılmış eserlerden faydalandığı anlaşılmaktadır (Babinger onun bir Doğu Türkçesi sözlüğü için gerekli materyalleri topladığını, ancak böyle bir sözlüğü meydana getirmediğini belirtmektedir). 2. Türkçe kelimelerin izahını türedikleri kökten hareketle, birleşik sözlerle tamlama

ve deyimlerdeki kelime kümelerinin etrafında toplandıkları taban söz veya mefhumla göre göstermeyi esas alan bir metot ortaya koyması dikkate değer bir yeniliktir. Bir kökten çıkma sözlerin ayrı madde başlarına dağılmadan bir arada bulunması Türkçe'nin kelime ve deyim teşkilindeki zenginliğini meydana çıkarmıştır. 3. Türkçe kelimelerde gittikçe artan imlâ kargaşasına ve Arap harflerinin Türkçe'nin bazı seslerini ifadeye yetersizliğine çözüm getirmek için Türkçe'de bulunmayan seslere mahsus Arap harflerini kullanmayan Doğu Türkçesi'ndeki aslı şekillere göre düzenlenmiş bir imlâ sistemini teklif eder. Ahmed Vefik Paşa, Türkçe'nin tek harfte toplanmış ayrı ve farklı seslerinin belli olması için her birine özel işaret koydurduğu değişik hurufat döktürüp kullanmıştır. 4. Türk tarihi, etnolojisi, lehçeleri ve coğrafyasına dair maddeler sözlüğe küçük bir Türkoloji ansiklopedisinin taslağı mahiyetini kazandırmıştır. Bunlar arasında üç sütunluk yer işgal eden "Türk" maddesi Ahmed Vefik Paşa'nın Türkçü zihniyetini yansıtmaları bakımından zikre değer. *Lehce-i Osmânî*'de bazı kelimeler için Osmanlı ve Doğu Türkçesi'nden örnek beyitler zikredilmişse de bunların kimlere ait olduğu belirtilmemiştir.

Türk dilinin lughat sahasında temel eserlerinden sayılan *Lehce-i Osmânî* kendinden sonraki Şeyh Süleyman Efendi, Redhouse ve Radloff gibi birçok müellifin lughatlarına kaynak hizmetini görmüştür. Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûs-ı Türkî*'sine ise başlıca temel teşkil etmiştir. Barbier de Meynard'ın hazırladığı *Dictionnaire turc-français, Supplément aux dictionnaires publiés jusqu'à ce jour* adlı büyük lughat (Paris 1881-1886) doğrudan doğruya *Lehce-i Osmânî*'den çıkmıştır. Daha önce Ahmed Vefik Paşa'nın eseri hakkında bir tahlil ve tanıtma yazısı kaleme almış olan Barbier de Meynard, kitabının önsözünde lughatını Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehce-i Osmânî*'si sayesinde meydana getirdiğini açıkça ifade eder. *Lehce-i Osmânî* ilk basımının neşirinden az sonra, Batı ilim âleminde öteden beri esasen bilinmekte olan Ahmed Vefik Paşa'nın Petersburg'daki Müsteşrikler Kongresi'ne çağırılmasına da vesile olmuştur.

Lehce-i Osmânî'nin, aslında Redhouse'a ait iken müsveddelerini gören Ahmed Vefik Paşa'nın onu kendine mal etmiş olduğuna dair Şemseddin Sâmî tarafından nedense ortaya atılıp Veled Çelebi'nin daha ayrıntılı biçimde tekrarladığı

asılsız bir iddia vardır. Redhouse'ın *Lehce-i Osmânî*'den önce neşredilen *Lugât-ı Osmânîyye*'sinin Türkçe tek bir sözü madde başı almayıp sırf Arapça ve Farsça asıllı kelimelere yer vermiş bulunması itibarıyla onunla hiçbir alâkası olmayacağı kesinliği yanında, asıl söz konusu edilmesi gereken Türkçe'den İngilizce'ye lughatının da *Lehce-i Osmânî*'den on yedi yıl önce 1859'da basılmış olması, hem de askerler, iş ve ticaret adamları için pratik bir gaye ile hazırlanmış bulunması dolayısıyla yer verdiği Türkçe sözlerin onun yanında pek cılız kalması, ayrıca lughatının asıl büyük ve en geniş şeklinin Ahmed Vefik Paşa'nın eserinin ilk baskısının çıkışından çok sonra 1890'da ortaya konulmuş olması gerçeği karşısında bu iddia kendiliğinden çöker. Lughatının 1890'da, yani *Lehce-i Osmânî* müellifi henüz hayatta iken yayımlanan bu baskısının önsözünde Redhouse'ın Ahmed Vefik Paşa'nın eserinden istifade ettiğini, onun kendisine rehberlik eden eserlerden biri olduğunu belirtmesi bu iddiayı büsbütün hükümsüz kılar.

Kendisinden sonra Türkçe için birçok lughat ortaya konmuş olmasına ve tenkit edilecek taraflarına, karışıklığına, çeşitli kusurlarına rağmen *Lehce-i Osmânî*, kolayca tüketilmez malzemesiyle bir müracaat kaynağı olma değerini bugün de korumaktadır. Ahmed Vefik Paşa *Lehce-i Osmânî*'ye koyduğu, o güne kadar yazı dilinde kullanılmamış pek çok kelimeyi kendi tiyatro tercümelelerinde kullanmıştır (örnek için bk. Tansel, XXVIII/1 10 [1964], s. 265-280).

Lehce-i Osmânî, ikinci basımı esas alınarak Recep Toparlı tarafından Latin alfabetik sistemine göre yeni harflere çevrilmiş, her iki cildi için ayrıca Arap harflerine göre birer dizin ilâve edilerek yayımlanmıştır (Ankara 2000).

BİBLİYOGRAFYA :

J. W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1890, s. IX, XI, XII; I. Kunoş, *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1925, s. 6-7; Yusuf Akçura, *Türk Yılı*, İstanbul 1928, s. 301-302; Sevim Güray, *Ahmed Vefik Paşa*, Ankara 1966, s. 39-50; Babinger (Üçök), s. 406; F. Tansel, "Ahmed Vefik Paşa'nın Eserleri", *TTK Belleten*, XXVIII/1 10 (1964), s. 252-255, 265-280; Avni Gözütok, "Türkiye Türkçesi'nin İlk Sözlüğü *Lehce-i Osmânî*", *EFAD*, sy. 24 (1997), s. 29-37; Bahriye Çeri, "XIX. Yüzyıldan Osmanlıca Bir Sözlük *Lehce-i Osmânî*", *Kebikeç*, III/6, Ankara 1998, s. 169-174; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4688-4689; Ahmet Hamdi Tanpınar, "Ahmed Vefik Paşa", *İA*, I, 209; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1979, II, 1069.

Lehce-i Osmânî'nin iç kapağı (İstanbul 1306)

